

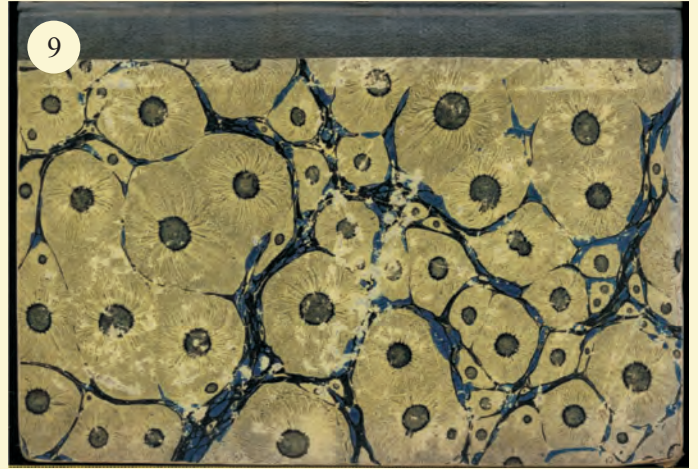
A színes papír történetéből 4. A márványpapírok

Kalandozásainkat a színes papírok világában azzal folytatjuk, amiről már ejtettünk szót sorozatunk indításakor: a *márvány(ozott) papírokkal*. Tulajdonképpen ezzel kellett volna kezdenünk, hiszen a márványozás a legrégebbi papírfestési eljárás. Két változatát ismerjük: a japán eredetű, „lebegő tinta” jelentésű *suminagashi*, továbbá a szintén távol-keleti eredetű, de török közvetítésű, napjainkig nemzeti művészeti ág rangjára emelkedő, ezért a köztudatban „törökpapír”-ként (felhős papír) ismert *ebru*. Az előbbi készítése nagyon egyszerűnek tűnhet az első látásra, hiszen csak nyugalmi állapotban levő tiszta vízre, tintára/tusra/vízfestékre és egy pár lágy szűrő és csúcsban végződő ecsetre van szüksége a mesternek (1. kép). A törökpapír készítése már több hozzávalót igényel: lenmag vagy karagén moha főzetét, ökörepét, vagy ezek helyett használható vegyszereket, timsót, alkoholt és különböző (föld)festékeket. Ebben az esetben is a víz a főelem, csak hogy itt annyival „sűrűbb” (enyhén gélesített) kell legyen a folyadék, hogy képes legyen megtartani a felszínére csepegtetett/szórt festékeket, melyek a tintánál már jóval nehezebbek (2. kép).

Mindkét, az „istenektől ajándékba kapott”, titkos papírfestési eljárás tulajdonképpen egy fizikai törvényszerűséget aknáz ki: a folyadékok felületi feszültségét, és az azt valamely mértékben megbontó – a fajsúlykülönbségre alapozó – folyamat kínálta lehetőséget.

Suminagashi

A kínai eredetű eljárás eredete a régi időkbe nyúlik vissza. Japánban már a Heian-korszaktól, a 8. századtól alkalmazták az eljárást napernyők, legyezők, sárkányok, lámpák, nyílászárók papírjainak díszítésére. A 12. században a shinto papok elterjedt módszereként ismerik. Az ecset hegyéről óvatosan a víz felületére juttatott festék koncentrikus (akár egymás melletti) körökben elterülő, más és más színű festékgyűrűket, vagy festék- és tiszta vízgyűrűket képezett, melyeknek többé-kevésbé szabályos körvonalait enyhe fúvással, legyező által keltett légáramlattal, vékony tüvel, pálcikával megzavarva, vagy a folyadékot tartalmazó edény óvatos rázogatóásával többszörösen megtört, elnyújtott, egymás mellett elfutó, a márvány vagy fél-drágakövek erezetéhez hasonló mintázatot nyertek (3. kép). Ezt a festékfolt mintázatot az óvatosan a víz felületére helyezett lágyabb szövetű (japán) papír rögzítette. Ezen papírok használata kezdetben csak nemesi családok kiváltsága volt. Megismételhetetlenségük és filigrán jellegük következtében hivatalos okmányok, díszoklevelek, értékpapírok kiállításakor, de versek írására is használták (4. kép). Az ún. Edo-korszakban (1603–1868) már egész művészetté alakult az eljárás. Ma ismét reneszánszát éli, gyerekek és felnőttek által is igen kedvelt kézműves, esetenként igazi művészi munka. Felhasználási területe szám-

talán lehet. Hogy csak a legegyszerűbbet említsük: személyesített, egyedi kivitelezésű színezett írópapírt készíthetünk ezzel a módszerrel. Európában kevésbé, de Távol-Keleten gyakran használták könyvkötészeti célból is.

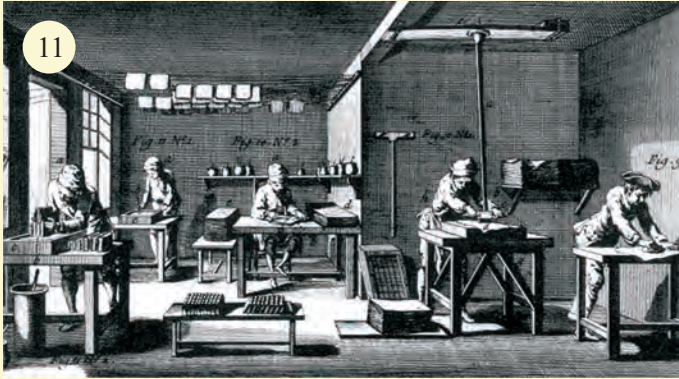
Márványpapír

A könyvkötők az egész világon használják mind a mai napig. Az eljárás titka a fennebb említett hozzávalók optimális arányának eltalálásában rejlik. A festőtálba öntött folyadék hőmérséklete, viszkozitása oly mértékű kell legyen, hogy a spiritusszal és ökörepével támogatott mikroszkopikus festékszemesek ne merülhessenek a folyadék aljára. Az akvarellfestésben is használt, ozlató szerként ismert ökörepe azt is elősegíti, hogy az egymás mellé kerülő különböző színek úgy keveredhessenek a víz felületén, hogy ne jöjjön létre új szín, hanem kontrasztosan elkülönüljenek (5. kép).

A márvány(ozott) papírok és készítésüknek titka utazók révén a 16. században került Európába. Hamarosan ismertté és elterjedté vált az egész földrészen. Mivel e papírok általában nem tartalmaznak mesterjegyet és a technika ismeretében bárhol előállíthatók voltak, beazonosításuk is nehézkes. Esetleg néhány műhely, papírmalom, manufaktúra vagy gyár pár fennmaradt mintafüzete segíthet a tájékozódásban (6. kép).

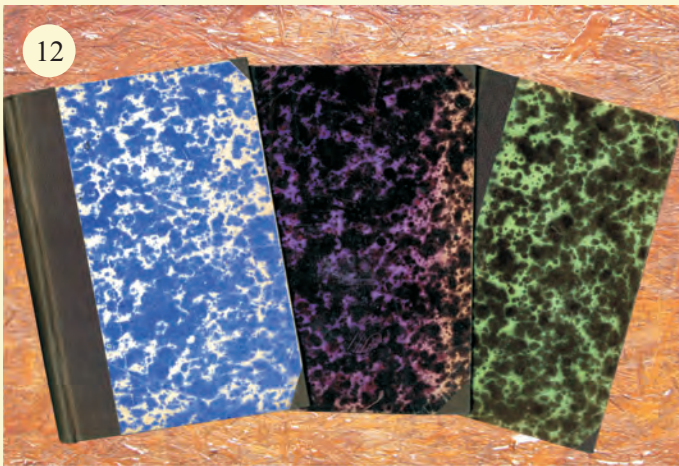
Habár előállításukhoz ugyanazon eszköztárra volt szükség, különböző (spanyol, francia, angol stb.) „iskolák” alakultak ki. A használt színek, a kialakuló minták a minden-

11

lületre óvatosan ráhelyezett, timsóval előkezelt papír rögzítette a színeket és a mintát. A papír mosás és szárítás után a féldrágakővel (agát), simítóagyarral történő dörzsölés következtében érdekes csillogást, fényt kapott. A nagy francia enciklopédia illusztrációja nagyon szépen ábrázolja a folyamatot (11. kép). A folyadék, melynek felületéről felitatták a még ottmaradt festéket, újból készen állt a festék felhordására. Az ipar fejlődésével, a márványozó gépek megjelenésével a kézi márványozást a megtévesztésig lehetett utánozni (12. kép). Ezen papírok, mint említettük, egyediségük, művészi kivitelezésük és viszonylagos drágaságuk következtében a könyvkötők és -kötetők kedvelt és féltett alapanyaga volt. Egyaránt használták a kötetablák külső borítására és előzéklapok készítésére is. Igényes könyvkötéseknél a könyvek metszését is márványoz-

12

13

kori mestertől/művésztől függtek, ezért egyedi megnevezésük néha zavartkeltően változatos: *eres*, *törökös* (7. kép), *fésűs* (8. kép), *tigrisszemű* (9. kép), *pávatóllas*, *csokros*, *csigás* (10. kép) stb. A festék(ek)et állati szőrből, emberi hajból, növényi rostokból/ágakból készített ecsetekkel csepegtetéssel, szórással, spricceléssel, permetezéssel juttatták egymást követően a víz felszínére. Ezt követően a mester vagy művész különböző segédeszközökkel (fésűkkel, tűkkel, vékony rudacskákkal, pálcikákkal), mechanikus beavatkozással alakította ki a mintát. Az így létrejött fe-

ták, sokszor összhangban az előzék- és a borítópapírokkal (13. kép). Az így bekötött könyvek érdekes színfoltokat képeznek könyvtáraink polcain (14. kép). A márványpapír készítése a történelem során önálló művészeti ággá nőtte ki magát (15. kép).

Róth András Lajos

14

15